

9. Kolbovskiy Ye. Yu. Landshaftovedenie: ucheb. posobie dlya studentov vysshikh uchebnykh zavedeniy / Ye. Yu. Kolbovskiy. – 3–e izd., ster. – M.: Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2008. – 480 s.

Koldunov Y. V., graduate student of the Philosophy Department, Zaporizhzhia National University (Ukraine, Zaporizhzhia), k9989co@gmail.com

Wilderness and cultural landscape

The problem of interaction of wilderness and cultural landscape is analyzed. The purpose of the article is to study the principles of interaction of wilderness and cultural landscape in the history of mankind. The content of the categorical series of concepts reflecting the investigated problem is analyzed. These concepts are «nature», «first nature», «second nature», «wilderness», «landscape», «cultural landscape». It is noted that the cultural landscape is an object of historical and cultural heritage, a semantic and symbolic system. It contains images, values, worldview and behavioral attitudes, identities, social and symbolic capital. From the domination of wilderness, humanity has moved to life in a cultural landscape, which gradually reduces the wilderness.

Keywords: wilderness, cultural landscape, society, man, world outlook.

* * *

УДК 172.2

Коломієць А. С.,
аспірантка філософського факультету,
Київський національний університет ім. Т. Шевченка
(Україна, Київ), kolomietsanastasiia@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключовою проблемою української політики є проблема безвідповідальності владно-управлінських органів перед народом за виконання функцій управління державою, за результати прийнятих рішень. Відповідальність представників еліти – це відповідність їх професійних, моральних, культурних якостей і результатів діяльності умовам і завданням, які повстали перед країною та суспільством. Відповідальність державних службовців в такому випадку виступає глибоко усвідомленням життєво важливих інтересів суспільства і країни, здатність приймати найкращі рішення, здійснювати їх з максимальною користю заради загального блага. Саме тому важливо дослідити процеси та механізми становлення відповідальності в владних структурах України після переломних подій Революції Гідності.

Ключові слова: політична етика, політична відповідальність, політична мораль, політичні відносини, мораль, політичне рішення, несення політичної відповідальності, суспільні відносини.

Актуальність піднятої проблеми полягає у необхідності дослідження у етико-політичному контексті процес формування комплексу відповідальності в українській політиці.

Відповідальності в етико-філософському контексті набула розвитку в працях Г. Йонаса, К.–О. Апеля, Г. Хабермаса та інших представників комунікативної філософії. В українській політології останніх десятиліть проблема політичної відповідальності, розробляється такими дослідниками, як Г. Малкіна, Р. Павленко, М. Самуйлік, В. Торяник та інші. Роботи С. Балана та І. Кресіної зосереджуються на етичних аспектах політичної відповідальності такі політологи, як А. Коваленко, Л. Кривенко, О. Мельник, О. Оксак, М. Онішук та Н. Скоблик, розглядають її в контексті становлення демократії.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наразі існує чимало досліджень політичної відповідальності в рамках політології та державної служби, але не в рамках етико-філософських досліджень. Поза увагою науковців залишаються питання політичної відповідальності, моральності та етичності діяльності в контексті розвитку України.

Мета статті полягає у етико-філософському аналізі політичної відповідальності в Україні.

Сучасна Україна переживає важливий етап змін як у політичній, так і в культурній площині свого розвитку. Молода країна має не лише перейти від авторитарно-тоталітарного суспільного устрою до демократичної правової держави, а й побудувати свій власний політичний шлях, культуру та національну ідентичність. Відбудова своєї історії, пошук культурного коріння, формування сучасної еліти та ціннісного апарату характеризують основні потреби України сьогодні. Створюючи національну ідею ми маємо пройти послідовний процес трансформації усіх сфер суспільного життя. Такі трансформації безпосередньо залежать від політичного апарату країни, який в свою чергу має докорінно змінитись та стати певним гарантом етичної та правової демократизації. В даному розділі, ставлю за мету розглянути стан політичної відповідальності в Україні та зміни, які можуть сприяти посиленню інституціоналізації моралі в політичному секторі.

Проблема політичної відповідальності в Україні отримала новий поштовх у зв'язку з революцією гідності та активними змінами в суспільному та політичному житті після неї. Виникла потреба як в її теоретичному тлумаченні, так і в практичній реалізації. Українська політика на сьогоднішній день дуже далека від ідеалу. Відсутність належної політичної освіти, корумпована система, проблема пошуку гідних професійних кадрів та хитка правова та етична системи є причиною не здатності країни побудувати демократичне громадянське суспільство. Демократія включає обмеження діяльності суб'єктів не лише правовими нормами, а й моральними, передусім це стосується політичної відповідальності за наслідки владних рішень чи дій. Тому політична відповідальність виступає як моральний комплекс життєвих цінностей та критеріїв, яким керуються політики в процесі боротьби за владу та її реалізації.

Важливим для нашого дослідження є, насамперед, відсутність сталої ціннісно-нормативної бази всередині самої політичної організації, та недовіра до інститутів влади з боку населення. Ця проблема формує цілий комплекс досліджень в українській етико-філософській думці. Розв'язання цих проблем можливо лише за умови створення нової політичної еліти та її участі у цих змінах. Відкритість суспільства і демократичне політичне середовище ставлять нові етичні вимоги до національної влади. Від її якостей, здатності адекватно й оперативно відповідати на запити часу, нести відповідальність за долю суспільства значною мірою залежить успіх у вирішенні складних завдань перехідного етапу розвитку українського суспільства та його майбутнє.

За роки незалежності в українському соціально-політичному просторі відбулись значні зміни, що передовсім характеризувались намаганнями експериментальним шляхом виробити найбільш ефективні моделі виборчої системи, розподілу влади та інших аспектів демократії, які не в останню чергу пов'язані і з політичною відповідальністю.

Так, наприклад, парламентські вибори 1994, перші за час незалежності, проходили за мажоритарною системою, згідно з якою депутат мав отримати більшість голосів виборців, а саме більше п'ятдесяти

відсотків, причому на обох турах. Через цей недолік системи, значна частина округів так і залишилась не представленою у парламенті. Проте, явка виборців склала 75,6%, що було знаком значної зацікавленості населення у проведенні та результатах виборів та надію на позитивні зміни в українському суспільно-політичному просторі. На наступних парламентських виборах діяла вже змішана, мажоритарно-пропорційна система, яка дозволяє здійснювати контроль і притягувати до політичної відповідальності не лише політичні партії, але й окремих їх представників. З цих же міркувань останні роки позначились палкими дебатами щодо проведення виборів за відкритими виборчими списками: це дозволило б громадянам покладати індивідуальну відповідальність на депутатів, яких вони обирають, адже «колективна» відповідальність у випадку політичних партій найчастіше означає, що її не несе ніхто.

Двічі після Революції на граніті та суспільних протестів у перші роки здобуття незалежності, в Україні відбувались масові протести проти чинної влади. Помаранчева революція 2004 року та Революція Гідності 2014 стали дійсно переламними моментами в історії держави. Можливо, саме остання стала справжнім початком формування активного громадянського суспільства та створення політичної нації, хоча про довгострокові наслідки говорити ще рано.

Дослідження політичної відповідальності відбуваються на межі таких дисциплін, як політологія, соціологія та філософія (передовсім в етиці). В українському науковому дискурсі найбільшу увагу проблема політичної відповідальності привернула з боку політологів, які досліджують її правові та етичні аспекти.

Політична відповідальність є одним з різновидів соціальної відповідальності, яку український філософ А. Єрмоленко визначає як «міра відповідності поведінки особи, групи, прошарку, держави наявним вимогам, діючим суспільним нормам, правилам співжиття, правовим законам; співвідношення обов'язку і міри його виконання суб'єктом (особою, людиною, класом)» [2, с. 87]. Відповідно до цього, політичну відповідальність можна розуміти як такий вид «соціальної відповідальності, який полягає у відповідності дій індивідів, соціальних та організаційних спільнот як суб'єктів політики суспільним вимогам щодо здійснення публічної влади» [4, с. 170]. Суб'єктами відповідальності можуть бути як окремі індивіди, так і групи людей – соціальні прошарки, організації, інститути та держава. Суспільні вимоги, мірою відповідності до яких визначається відповідальність, також може поставати у різноманітних формах. Найголовніша відмінність полягає у мірі їхньої кодифікації, виділяючи таким чином у політичній відповідальності такі її підтипи, як політико-правова та морально-політична відповідальність. Важко визначити, який з цих аспектів можна вважати первинним чи важливішим.

На думку І. Кресіної, морально-політична відповідальність є первинною щодо політико-правової, яка – легко провести аналогію з мораллю і законами як такими – являє собою кодифіковану, формалізовану і, відповідно, вужчу область політичної відповідальності.

На думку дослідниці, морально-політична відповідальність не є чимось похідним від встановлення демократичних інститутів, що автоматично з'являється і розвивається разом з процесами демократизації політичного дискурсу та суспільства. Вона є «радіше елементом політичної культури, моральним артефактом нації, певним інтелектуальним досягненням політичного суспільства, ніж функціональним атрибутом демократії», і «має стати усвідомленою цінністю у суспільстві, щоб відігравати роль регулятора відносин у сфері політики» [3, с. 4–5]. З точки зору політології можна висунути заперечення, згідно з якими, хоч політична відповідальність і не є незмінним атрибутом демократії, першу неможливо уявити без другої, яка базується насамперед на механізмах політико-правової відповідальності, що регулює діяльність суб'єктів політики, відповідно, з точки зору становлення функціонального демократичного режиму один вид відповідальності невіддільний від іншого. Можна погодитись, проте, з тим, що етичний підхід до цієї проблеми є водночас і ширшим і глибшим. В той час як політико-правова відповідальність концентрується на таких суб'єктах політики, як інститути, політичні партії та окремі політики, а також їхніх обов'язках, етичний аспект зачіпає більш значущу проблему, а саме стосунки між суб'єктами публічної влади та громадянами, а також участь останніх у політичних процесах, без чого здорове демократичне суспільство неможливе.

Отже, досліджуючи питання політичної відповідальності, є сенс розглянути такі її аспекти, як політико-правова та морально-політична відповідальність. Перша є предметом уваги політології та правознавства, і йдеться насамперед про легальні механізми реалізації контролю за діяльністю суб'єктів публічної влади та притягнення їх до відповідальності у разі невиконання ними «соціального договору». Друга є предметом розгляду етики, яка зосереджується на моральному аспекті політичної діяльності та усвідомленні її сенсу та наслідків всіма учасниками процесу.

Інститути політичної відповідальності, відомі в американській урядовій системі як *check and balances system* (в дослідженнях щодо української політичної системи іноді використовується калька «система стримувань та противаг») – це невіддільна складова будови демократії, адже є тим, що забезпечує успішне функціонування системи поділу державної влади – та в принципі надає їй сенс.

Поняття інституту політичної відповідальності включає в себе питання, що стосуються не тільки органів державної влади, але також інших суб'єктів політики, які причетні до здійснення публічної влади, таких як органи місцевого самоврядування, політичні партії, громадські організації, держслужбовці всіх рівнів і управлінська еліта у політичній, культурній та економічній сферах [9, с. 83]. Перші, щоправда, найчастіше є фокусом досліджень.

Віднедавня в дискурсі українського правознавства став використовуватись і привернув увагу дослідників термін «інститут конституційної відповідальності», що є одним з найважливіших аспектів політико-правової відповідальності. Л. Кривенко, один з провідних дослідників цієї галузі, зазначає, що, незважаючи на

новий характер цього поняття, він привернув значну увагу правознавців, адже дослідження цього інституту є значущим не тільки академічно, але і практично.

Конституція не тільки задає загальний напрямок стосунків між державою та громадянами, але й встановлює легальні механізми, згідно з якими несуть відповідальність такі суб'єкти політичної влади, як президент, уряд, парламент та судова система. Відповідно, інститут конституційної відповідальності державної влади складається з інститутів конституційної відповідальності кожного з її органів – президента, парламенту та уряду.

Саме відсутність чітких механізмів встановлення політичної відповідальності парламенту є однією з основних вад сучасної політичної системи в Україні. Уряд має формуватись і діяти на основі парламентської більшості, проте за часів незалежності дуже часто такої більшості або взагалі не існувало, або вона була суто номінальною і, в будь-якому разі, не здатною ефективно функціонувати, що при неможливості уряду впливати на парламент часто призводило до того, що діяльність останнього заходила в глухий кут. Парламент часто стає жертвою боротьби за владу між політичними партіями та окремими депутатами, що, за відсутності інституціоналізованих механізмів реалізації політичної відповідальності перед урядом призводить до неефективності та навіть колапсу однієї з гілок влади.

Як показали події Революції Гідності, щоправда, іноді в критичних ситуаціях морально-політична відповідальність виявляється більш дієвим чинником, ніж політично-правова, і суспільний тиск може досягти того, що не вдалось зробити конвенційними легальними методами, коли у громадян є підстави сумніватись у легітимності Президента без формально наявного злочину. Морально-політична відповідальність може передувати правовій і виявляється більш дієвим фактором у політичному житті, що підтверджує необхідність уваги до етичного аспекту політичної відповідальності.

Реалізація політичної відповідальності в демократичних суспільствах тісно пов'язана з механізмами контролю за діяльністю виборних органів влади: «політична відповідальність державної влади перед громадянами, являє собою сукупність легітимних політичних заходів, які забезпечують примушення влади до виконання прийнятих зобов'язань, обіцянок, і схвалення суспільством програм, які в поєднанні з політичною відповідальністю громадян стають в сучасній правовій державі важливим інструментом стабілізації політичних відносин та попередження суспільних конфліктів» [7].

Основними інститутами політичної відповідальності в системі вищих органів державної влади є інститути відповідальності президента перед парламентом, парламенту перед президентом, відповідальності уряду перед парламентом, а також перед президентом, відповідальності президента, парламенту та уряду перед органом судового конституційного контролю. Засобами реалізації такої відповідальності виступають інститути імпичменту президента, дострокового припинення повноважень (розпуску) парламенту главою держави, відкладального вето глави держави щодо законів, прийнятих парламентом, відставки уряду за рішенням

парламенту або глави держави, скасування чинності актів президента, парламенту чи уряду органом судового конституційного контролю через визнання їх неконституційними.

На відміну від політичних партій, громадяни не можуть бути суб'єктом формалізованої політичної відповідальності – наприклад, в рамках чинного законодавства неможливо притягнути їх до відповідальності через неявку на вибори тощо. Тому з точки зору громадянського суспільства основою формування інституту політичної відповідальності є розвиток політичної свідомості та освічених політичних переконань, що ґрунтувались би на тверезій оцінці діяльності партій замість надмірної уваги до політичних персоналій та риторики. На відміну від партій, народ несе лише неформальну політичну відповідальність перед органами, що він сформував, і така відповідальність знаходиться у царині морально-політичній.

З огляду на це, не можна стверджувати, що політична відповідальність є вирішальною для успішного функціонування демократичних інститутів. В той час, як діяльність органів влади та суб'єктів публічної політики і справді контролюється більше з точки зору політично-правової відповідальності, інший бік політично-суспільних відносин, а саме громадяни, несуть морально-політичну відповідальність за події у країні.

Основою для філософськи-етичного обґрунтування поняття відповідальності став розвиток у двадцятому столітті так званої етики відповідальності. Одним із засновників етики відповідальності став М. Вебер, а розвитку вона набула в працях Г. Йонаса, К.–О. Апеля, Г. Хабермаса та інших представників комунікативної філософії. На відміну від панівної етики попередніх епох, значення тепер мали не лише цілі і наміри індивіда, але також засоби їх реалізації та наслідки. У світі, де є ядерна зброя, стало неможливо стверджувати, що добрий намір – це єдине, що має значення для оцінки етичності вчинку. Згідно з етикою відповідальності, індивід готовий і має відповідати за наслідки своїх дій, які міг би передбачити. Практичний характер і орієнтація на об'єктивні результати зробити етику відповідальності особливо привабливою для етичної оцінки політичної діяльності.

Морально-політична відповідальність, відповідно до цього, означає узгодження суб'єктами політичної влади їхніх дій з нормами і критеріями етики відповідальності. На практиці це означає вимогу максимально уважного ставлення до своїх дій та їхніх можливих наслідків, спрямованість не тільки на короточасні результати, але і довгострокову перспективу, і готовність, власне, брати на себе відповідальність за свої політичні рішення.

Перед Україною як молодою демократією стоїть задача розробки та втілення механізму реалізації етичних норм та засад, які сформулюють засади функціонування суб'єктів публічної влади у всіх її сферах. Найпершим кроком на шляху до реалізації цієї мети є створення етичних кодексів як формалізованих зводів етичних норм, які, таким чином, набуватимуть характеру, близького до норм легальних, адже «кодекс визначає стандарти та норми поведінки і етики державних службовців, гарантії їх дотримання та

відповідальність за їх порушення» [9, с. 84]. Беручи до уваги низький рівень етичної культури в українських політичних колах, передовсім мають бути сформовані та відповідним чином кодифіковані парламентська та депутатська етики.

Парламентська і депутатська етика регламентують різноманітні аспекти діяльності парламентарів, що включають норми спілкування і поведінки під час засідань, необхідність прийняття до уваги моральних норм у законотворчих процесах, а також вимоги до окремих політиків як публічних осіб. У демократичних суспільствах, дуже часто парламентська етика поступово формалізується, тобто зводиться в певні писані правила, завдяки чому вона опиняється на межі між морально-політичною та політично-правовими видами відповідальності. Суб'єктом парламентської етики можуть бути як окремі депутати, так і колективи (політичні партії), і в цьому разі найчастіше щодо окремого депутата можуть бути застосовані формальні методи цензури, в той час як механізмом впливу на партію чи інший колектив буде громадське засудження.

Моральна відповідальність політичного діяча пов'язана із роллю, який він виконує у суспільстві як публічна особа. Передовсім, наслідки рішень політика принаймні потенційно можуть впливати на все суспільство, тому він вимушений співвідносити власні етичні цінності, цілі тощо із прийнятими у суспільстві. Таке співвіднесення, щоправда, не завжди є настільки прямим і очевидним, як може здатись. Політик, що діє з огляду на суспільне благо, не завжди може і має діяти згідно із нормами загальноприйнятої моралі. Іноді ці норми порушуються, коли політик вимушений «забруднити руки», вибравши в певній ситуації менше із зла, прийняти непопулярне рішення чи поступитись власними етичними принципами заради того, що може посприяти розвитку нації. З іншого, особистий етичний код політичного діяча може відрізнятись від загальноприйнятої моралі у прогресивний бік (наприклад, щодо таких контроверсійних для багатьох країн питань, як аборти, одностатеві шлюби та смертна кара), і в такому випадку його морально-політична відповідальність полягає або в тому, що він вимушений поступатись власними принципами, щоб відповідати загальноприйнятим моральним нормам, або ж, з певної точки зору, порушити ці моральні норми з метою їхньої зміни. В таких випадках іноді можна говорити про морально-політичну відповідальність суб'єкта політичної влади не тільки перед своїми громадянами, але і перед міжнародною спільнотою та, в окремих випадках, навіть майбутніми поколіннями: рішення, що стосуються екологічної ситуації, індустрії та економічного розвитку, можуть здаватись такими, що відповідають інтересам суспільства зараз, проте нашкодять йому у майбутньому, і в такому разі часто довгострокова перспектива розглядається як пріоритетна.

В контексті відповідальності політичних суб'єктів цікаво також зауважити, що як публічна персона політик дуже часто відповідає не тільки за безпосередньо наслідки своєї політичної діяльності, але і за все, що відбувається у його особистому житті. Розлучення, шлюбні зради, нерациональне використання коштів тощо дуже часто підриває політичний авторитет

діяча і може в окремих випадках навіть змусити його піти у відставку, навіть якщо його власне політична діяльність не викликала нарікань. В цьому виявляється дещо характер впливу особистої відповідальності та морально-політичної відповідальності, адже іноді суспільна думка і суспільна увага до життя політика постає як інструмент гіперконтролю.

Тим не менш, в будь-якому разі формування етичних норм в українській політиці, а отже і морально-політичної відповідальності, є важливим фактором у побудові демократичного уряду і громадянського суспільства.

Парламентська етика, наприклад, дуже часто має однією із своїх цілей антикорупційний вплив. Законодавствами багатьох демократичних країн передбачені певні формалізовані коди парламентської етики. Серед її правил можуть бути вимога дотримання законності і конституційності у своїй діяльності, пріоритет інтересів держави чи громади перед особистими, толерантність, формування позитивного іміджу та довіри до влади, компетентність, нерозголошення певної інформації, уникнення конфлікту інтересів (тому Президент не може бути одночасно підприємцем), недопущення шкідливої бездіяльності чи, також, виконання незаконних наказів керівництва, декларування майна, доходів та витрат, а також, очевидно, відмова від хабарництва у будь-яких його формах. В Європейському союзі професійна етика державних службовців є елементом загальноприйнятої системи управління та оцінки якості в сфері державної адміністрації [9, с. 84]. Якби в українському парламенті діяв схожий етичний код, у багатьох випадках було б значно легше притягнути певного депутата до відповідальності чи позбавити його мандату, ніж це відбувається, коли моральні норми не є підставою для цензурування, а до легальної відповідальності притягують лише в крайніх випадках. Моральна відповідальність в певних випадках є більш суворою, ніж правова, і хоча б через це саме моральний аспект політичної відповідальності та її розвиток заслуговує на окрему увагу. У випадках порушення парламентської етики депутат може бути притягнутим до дисциплінарної відповідальності, адже її виконання стає не тільки моральним, а і юридичним обов'язком. В нашій країні поки що порушення неофіційної етики здебільшого викликають хіба що осуд з боку тих громадян, що стежать за черговою бійкою чи сваркою під час парламентського засідання.

За результатом аналізу стану етичної інфраструктури державного управління, встановлено, що важливо роль у провадженні професійної етики в Україні відіграють етичні стандарти органів публічної влади, які зосереджуються навколо трьох центральних проблем: відповідальності, прозорості і відкритості, цілісності державного обслуговування.

На практиці, соціальна етика глибше відчуває та реагує на суспільні запити; раніше, ніж політична етика, фіксує сучасні вимоги до представників влади. Міра гуманності дій влади залежить від ступеня відповідності її установок загальнолюдським моральним цінностям.

У нашій країні тенденція посилення впливу суспільної моралі на політичну культуру та етику влади пов'язана із побудовою відкритого суспільства.

З часів краху Радянського Союзу в Україні відбулася деінституціоналізація усталеної системи нормативно-ціннісних орієнтацій. Поляризація суспільства, духовна криза, культивування міфу про можливість успіху лише за готовності переступати певні моральні заборони викликають серйозні перестороги щодо духовного здоров'я суспільства. В нинішніх кризових умовах, на жаль, кордони між добром і злом розмиваються й посилюється духовна дезорієнтованість суспільства. Криза моралі призводить до змін у політичній культурі та кризи в етиці влади.

Деякі практичні кроки вже отримали своє втілення в Українській етиці державного службовця. Був створений інтегральний показник державного управління (Governance Research Indicator Country Snapshot, GRICS), за допомогою якого можна вимірювати нормативно-правову й інституційну базу реалізації етичної політики в державі. Вона буда доповнена індексом «етичної інфраструктури», який враховує наступні якісні характеристики: вплив реформ в Україні на формування етичної інфраструктури; рівень законодавчого забезпечення етичної інфраструктури; рівень етичних норм в органах публічної влади; тенденції поліпшення ситуації з етичними нормами на протязі останнього року; зусилля влади по створенню етичних норм в органах публічної влади; рівень громадського контролю за органами публічної влади; ступінь фінансової і політичної підтримки формування етичної інфраструктури в країні; рівень реалізації заходів щодо формування етичної інфраструктури; рівень доступності управлінських послуг; рівень доступності громадян до управлінської інформації; прозорість і об'єктивність прийняття рішень органами влади.

Важливим планом на майбутнє має бути створення національного комітету з професійної етики та з питань етичної експертизи, головною метою якого буде сприяння подальшому розвитку етичної інфраструктури і який є основою для розробки процедур пов'язаних з реформуванням інституту державної служби, розробки Кодексу поведінки посадових осіб держави, виконання консультативних функцій, пов'язаних з етичною проблематикою в суспільстві.

Політична відповідальність, в тому числі її морально-етичні аспекти, тісно пов'язана із довірою громадян до влади. Довіра до політичних діячів знаходиться у кризовому стані: не тільки в Україні, але і в багатьох розвинутих демократіях явка на виборах дуже часто є низькою, оскільки люди просто не бачать сенсу обирати серед кандидатів, жоден з яких не викликає довіри чи прихильності. Наочним прикладом є вибори 2016 року у США, коли обидва кандидати викликали численні нарікання з боку найширшого політичного спектра. Ті ж, хто віддають все ж таки свій голос, дуже часто роблять це з огляду на те, що вважають «найменшим злом», що також важко вважати гідною підставою для обрання голови держави.

Такі норми можуть контролювати поведінку політиків в рамках виконання їхніх професійних обов'язків, а також, у певних випадках, у сфері особистих відносин до тією мірою, якою вони стосуються його публічної персони.

Перспектива кодифікації морально-політичних норм вимагає, проте, передовсім ретельного дослідження

академічною спільнотою, і тому етичні аспекти політичної відповідальності вимагають уваги з боку як політологів та правознавців, так і філософів.

Отже, моральний аспект політичної відповідальності та її етичні засади є тим чинником, що сприяє посиленню політичної відповідальності у суспільстві як з боку суб'єктів політичної влади, так і з боку громадян і громадських організацій. У тих випадках, коли норми політико-правової відповідальності виявляються надієвими або занадто вузькими, морально-правова відповідальність може бути вирішальним фактором, тому дослідження і розробка парламентської та депутатської етики, а також робота у напрямку посилення почуття політичної відповідальності у громадян є запорукою демократичного розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Ермоленко А. Н. Этика ответственности и социальное бытие человека (современная немецкая практическая философия) / А. Н. Ермоленко. – Киев: Наукова думка, 1994. – 200 с.
2. Ермоленко А. Відповідальність // Філософський енциклопедичний словник / Ред. кол.: В. І. Шинкарук (голова редкол.), Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов та ін. – К.: Абрис, 2002.
3. Кресіна І. О. Політична відповідальність: суть, ознаки, особливості / І. О. Кресіна, С. В. Балан. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009.
4. Малкіна Г. М. Інститути політичної відповідальності як елементи системи стримувань і противаг / Г. М. Малкіна // Вісник Київського Національного Університету ім. Тараса Шевченка. – К., 2010(б). – №100. – С.48–51.
5. Малкіна Г. М. Морально-політична відповідальність: теоретичні засади аналізу / Г. М. Малкіна // СОФІЯ. Гуманітарно-релігійнознавчий вісник. – К., 2014. – №1 (1). – С.54–57.
6. Органи державної влади України: монографія / За ред. В. Ф. Погорілка. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002.
7. Торяник В. М. Взаємна політична відповідальність державної влади і громадянина в сучасній правовій державі: дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / Дніпропетровський національний ун-т. – Д., 2005 – 20 с. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net>.
8. Халдай І. В. Політична відповідальність влади як складова побудови правової держави / І. В. Халдай // Актуальні проблеми політики. – Одеса, 2009. – Вип.37. – С.339–345.
9. Штиршов О. М. Етична інфраструктура як механізм впливу на формування управлінської еліти / О. М. Штиршов // Наукові праці. Державне управління. Політологія. – К., 2010. – Т.130. – Вип.117. – С.82–85.

References

1. Ermolenko A. N. Jetica otvetstvennosti i social'noe bytie cheloveka (sovremennaja nemetskaja prakticheskaja filosofija) / A. N. Ermolenko. – Kiev: Naukova dumka, 1994. – 200 s.
2. Jermolenko A. Vidpovidal'nist' // Filosofs'kyj encyklopedychnyj slovnyk / Red. kol.: V. I. Shynkaruk (golova redkol.), Je. K. Bystryc'kyj, M. O. Bulatov ta in. – K.: Abris, 2002.
3. Kresina I. O. Politychna vidpovidal'nist': sut', oznaky, osoblyvosti / I. O. Kresina., S. V. Balan. – K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Korec'kogo NAN Ukra'ny, 2009.
4. Malkina G. M. Instytuty politychnoi' vidpovidal'nosti jak elementy systemy strymuvan' i protyvag / G. M. Malkina // Visnyk Kyi'vs'kogo Nacional'nogo Universytetu im. Tarasa Shevchenko. – K., 2010(b). – №100. – S.48–51.
5. Malkina G. M. Moral'no-politychna vidpovidal'nist': teoretychni zasady analizu / G. M. Malkina // SOFIJA. Gumanitarno-religijeznavchij visnyk. – K., 2014. – №1 (1). – S.54–57.
6. Organy derzhavnoi' vldy Ukra'ny: monografija / Za red. V. F. Pogorilka. – K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Korec'kogo NAN Ukra'ny, 2002.
7. Torjanyk V. M. Vzajemna politychna vidpovidal'nist' derzhavnoi' vldy i gromadjanyna v suchasnij pravovij derzhavi: dys. kand. polit. nauk: 23.00.02 / Dnipropetrovs'kyj nacional'nyj un-t. – D., 2005 – 20 s. – Rezhym dostupu: <http://www.lib.ua-ru.net>.

8. Haldaj I. V. Politychna vidpovidal'nist' vldy jak skladova pobudovy pravovoi' derzhavy / I. V. Haldaj // Aktual'ni problemy polityky. – Odesa, 2009. – Vyp.37. – S.339–345.

9. Shtyr'ov O. M. Etychna infrastruktura jak mehanizm vplyvu na formuvannja upravlins'koi' elity / O. M. Shtyr'ov // Naukovi pracj. Derzhavne upravlinnja. Politologija. – K., 2010. – T.130. – Vyp.117. – S.82–85.

Kolomiets A. E., PhD student of Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), kolomietsanastasiia@gmail.com

Formation of moral responsibility in Ukrainian contemporary political activity

The key problem of Ukrainian politics is the problem of the irresponsibility of the power-management bodies in the accomplishment of the functions of government and in the results of decisions taken. The responsibility of representatives of the elite is the correspondence of their professional, moral, cultural qualities and results of activities in the conditions and tasks that have appeared in the country and society. Responsibility of civil servants in this case is a deep awareness of the vital interests of society and the country, the ability to make better decisions, to realize them with maximum benefit for the common good. That is why it is important to make a research the processes and mechanisms of the formation of responsibility in state structures of Ukraine after the turning points of the Revolution of Dignity.

Keywords: political ethics, political responsibility, political moral, political relations, morality, political decision, bearing political responsibility, public relations.

* * *

УДК 3.34.340

Концурак О.,
здобувач, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com

ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ В СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ (СУЧАСНИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС)

Екологічна проблематика все більш активно переміщується на передній план соціоуманітарних та природодослідницьких програм та пошуків. І це зрозуміло. За оцінками експертів, гострота екологічної безпеки досягла такого рівня, бездіяльне ігнорування якого може призвести не тільки до руйнацій чи розпаду, але й остаточного знищення системи життєдіяльності людини. Перспектива екологічного колапсу Планети стає цілком реальною. Загрозою вона є й в Україні. Негативні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС, катастрофічне забруднення повітря, води та ґрунту, надмірна концентрація промисловості у певних регіонах, нераціональне природокористування, демографічна криза – навіть і цей, далеко не повний перелік негативних чинників, створює реальну загрозу національній безпеці України в екологічній сфері. Потреба термінового виправлення ситуації стає біль ніж очевидною.

Ключові слова: людина, природа, культура, екологія, державна екологічна політика.

Екологічна проблематика є сьогодні наскрізним імперативом, що пронизує всі сфери інтелектуальної і практичної життєдіяльності людства. Теоретичний екологічний дискурс охоплює як філософську рефлексію, орієнтовану на виявлення в людині феноменологічного потенціалу усвідомлення необхідності ощадливого ставлення до оточуючого середовища, так і науково–спеціальну складову, в рамках якої дослідники різних спрямувань вираховують ту шкоду, що несуть природі антропогенні фактори, а також технологічні можливості її мінімізації. Проблематика поліпшення екологічного стану, що є кризовим в усіх частинах планети (подекуди менше, а подекуди й катастрофічно), є сьогодні одним з ключових питань, від якого реально залежить майбутнє виживання людства в цілому. «Чисте повітря і вода, наявність належного харчування і життєзабезпечувальних природних ресурсів, зокрема матеріальних і енергетичних, є

першою й основною умовою збереження життя. Нині європейська спільнота підійшла до тієї межі їх використання, за якою настають руйнація, вичерпання, розпад. Природа вже не може самовідтворюватися. Вона потребує допомоги з боку людини – обмеження виробничого втручання, використання природних ресурсів, економічного ставлення до наявних природних стихій (вода, ліси, ґрунти, моря, атмосфера тощо). Екологічна безпека якраз формується як така розумна й зважена парадигма ставлення людини до природи, яка забезпечує життєдіяльність людини й одночасно підтримує життєздатність Природи, самовідтворення її внутрішнього потенціалу й зовнішньої, створеної людиною інфраструктури – соціальності та культури» [1, с. 580]. Теоретично–методологічною метою нашого дослідження є аналіз можливостей реалізації такої природоошадної парадигми ставлення людини до природи у політичному та державотворчому вимірі розвитку нашої країни. В Україні сьогодні накопичився цілий комплекс екологічних проблем, що в сукупності можна оцінювати як справді катастрофічну ситуацію. Тут постає закономірне питання про те, чи достатньо робить держава для вирішення таких проблем, чи забезпечує вона право своїх громадян на чисте довкілля і, нарешті, чи формує вона політичне, законодавче, громадянське середовище для подальшого вирішення природоохоронної проблематики.

Саме в цьому аспекті, з нашої точки зору, надзвичайно актуальним є дослідження екологічної складової в українській політиці. Таке дослідження має багато вимірів, ключовими з яких є соціально–філософський, політологічний, державотворчий та державо–управлінський, законодавчо–нормативний, соціально–екологічний. В сучасній науковій літературі багато зарубіжних та вітчизняних фахівців присвячують свої пошук екологічній проблематиці в рамках перерахованих напрямів. Аналізуючи їх дослідження, ми ставимо мету детальніше зупинитися саме на політичному вимірі екологічної проблематики в Україні, на глибинному вивченні екологічної функції нашої держави. В цілому, «екологічна функція держави – це основний напрям її внутрішньої та зовнішньої діяльності в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки населення й інших об'єктів, екологічного правопорядку, який здійснюється з метою забезпечення сприятливих умов існування населення та збереження навколишнього природного середовища. Екологічна функція держави включає чотири елементи: охорону навколишнього природного середовища, раціональне природокористування, забезпечення екологічної безпеки й екологічний правопорядок» [2, с. 18]. Чи здійснює сучасна українська держава ці чотири ключові функції щодо забезпечення реалізації раціональної та ефективно екологічної політики? На жаль, позитивно відповісти на це питання сьогодні неможливо. Слабкість та кризовий стан української державності, що яскраво проявляється в політичній, економічній, соціальній сферах, притаманні в тій самій мірі і екологічній складовій її діяльності. Саме тому, на нашу думку, сьогодні надзвичайно актуалізується концептуально–теоретична проблематика формування та впровадження нової за принциповими